

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ
ЦЕНТР ПЕРСПЕКТИВНИХ СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

**НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА
УКРАЇНИ:
СТАН, КРИЗОВІ ЯВИЩА
ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ**

**Київ
2005**

УДК 351

Н 35 Національна безпека України: стан, кризові явища та шляхи їх подолання.
Міжнародна науково-практична конференція (Київ, 7-8 грудня 2005 р.).
Збірник наукових праць / Редкол.: С.А. Єрохін, С.І. Пирожков,
В.А. Гошовська, В.Ф. Погорілко та ін. – К.: Національна академія
управління—Центр перспективних соціальних досліджень, 2005. —
400 с.

ISBN 966-8406-15-X

Редакційна колегія:

Єрохін С.А., д. екон. н. (голова редакційної колегії)
Гошовська В.А., д. політ. н.
Пирожков С.І., д. екон. н.
Єрмошенко М.М., д. екон. н.
Базиліук А.В., д. екон. н.
Стороженко О.А., д. екон. н.
Погорілко В.Ф., д. юр. н.
Шевченко Я.М., д. юр. н.
Козаченко І.П., д. юр. н.
Лопатін О.К., д. ф.-мат. н.
Нікітін Ю.В., к. юр. н.
Матвійчук В.К., к. юр. н.
Льчук Л.І., к. політ. н.

Співорганізатори заходу:

Національна академія управління
Національний інститут проблем міжнародної безпеки
Науково-дослідний інститут праці і зайнятості населення
Центр перспективних соціальних досліджень

Рекомендовано до друку вченою радою ВНЗ «Національна академія управління» (протокол № 5 від 18.11.2005 р.) та вченою радою Центру перспективних соціальних досліджень Міністерства праці та соціальної політики України та НАН України (протокол № 11 від 18.11.2005 р.)

Статті друкуються у відповідності з наданими матеріалами. Відповідальність за достовірність викладеної інформації несуть автори статей. Висловлені у цих статтях думки можуть не збігатися з точкою зору редакційної колегії і не покладають на неї ніяких зобов'язань. Передруки і переклади дозволяються лише за згодою автора та редакції.

ISBN 966-8406-15-X

© ВНЗ «Національна академія управління», 2005

© Центр перспективних соціальних досліджень, 2005

УДК 342. 511. 413

Сухонос В.В., кандидат юридичних наук
Українська академія банківської справи Національного банку України

РОЛЬ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ У ПОДОЛАННІ КРИЗОВИХ ЯВИЩ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ТА ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТИ

Стаття присвячена ролі глави держави у подоланні кризових явищ. Зокрема, на історичних прикладах: Президенти США Ф.Д. Рузвельт та Д.Д. Ейзенхауер, король Іспанії Хуан Карлос I Бурбон, аналізуються конституційно-правові можливості саме глави держави долати соціально-економічні та політичні кризи.

The article is devoted to the role of country's leader in overcoming of crises. So, in particular, on historical examples: Presidents of the USA of F.D. Roosevelt and D.D. Eisenhower, King of Spain Huan Karlos I Bourbon, constitutionally-legal possibilities are analysed exactly country's leaders to overcome socio-economic and political crises.

Політична реформа, що розпочалася за ініціативою Президента України призвела до гострої дискусії в Верховній Раді стосовно функцій і повноважень глави нашої держави. Так, одні депутати наголошували на необхідності їх розширення, інші ж – обмеження. Не залишилась осторонь і юридична наука. Саме тому проблемам формування і функціонування інституту глави держави стали присвячуватись публікації як вітчизняних, так і зарубіжних конституціоналістів – Ю. Коломійця, В. Погорілка, С. Сergyної, М. Сахарова, В. Чиркіна, В. Шаповала, В. Шувалової та ін. Однак кількість наукових праць, що, тією чи іншою мірою, стосуються цього інституту, ще досить обмежена. Так, зокрема, досліджувались окремі елементи інституту президента [3. – С. 161-165], а також аналізувалася (на історичних прикладах) роль глави держави у подоланні суспільно-політичної і економічної кризи [7. – С. 15-119].

Не применшуючи ролі і значущості доробку попередніх науковців, необхідно визнати, що в Україні все ще немає фундаментальних досліджень інституту глави держави, на основі яких можливо було б опрацювати новітню методологію, теорію і практику формування і функціонування інституту глав сучасних держав.

Саме тому мета цієї статті буде полягати у конституційно-правовому та історико-теоретичному аналізі ролі глави держави у подоланні кризових явищ.

Для досягнення зазначеної мети слід вирішити наступні завдання:

- 1) Загалом охарактеризувати главу держави.
- 2) Проаналізувати роль монарха у подоланні кризових явищ.
- 3) Дослідити роль глави держави у подоланні кризових явищ в умовах республіки.

На нашу думку, глава держави – це відносно або повністю самостійний у нормотворчій сфері вищий орган держави, що може функціонально реалізовувати окремі повноваження законодавчої, виконавчої чи судової влади та є представником держави як всередині країни, так і за її межами.

Саме за способом формування глави держави розрізняється дві основні форми правління: монархія і республіка. У свою чергу монархія може бути необмеженою і обмеженою, а республіка – президентською, парламентською та змішаною.

В умовах необмеженої монархії глава держави (монарх) зосереджує у своїх руках всю повноту законодавчої, виконавчої і судової влади. В кризових умовах і надзвичайних ситуаціях він здатен зосередити усю міць держави для подолання хаосу і безладдя.

Не менші можливості надаються главам держави і в умовах обмеженої монархії.

Так, п. 23 Конституції Королівства Данія дозволяє Королю в умовах надзвичайних ситуацій приймати тимчасові закони [4. – С. 305].

Проте, більш цікавим уявляється приклад Іспанії часів створення її сучасної конституції. Як відомо, в ніч на 23 лютого 1981 року, коли депутати обирали нового прем'єр-міністра, група змовників та близько 200 членів Цивільної гвардії під керівництвом полковника Техеро вдерлися до парламенту і силоміць оволоділи ним. Потім від імені короля Хуана Карлоса I Бурбона керівник замаху генерал Міланс дель Боска видав маніфест, оголосивши військовий стан у Валенсії, і спробував залучити на свою сторону інших військових. Однак через те, що Міланс домагався їх підтримки від імені короля, Хуан Карлос телефонував генералам і казав їм, що його ім'я згадується без будь-яких на те підстав. На думку професора Р. Аграноффа, саме це призвело до невдачі замаху, адже лише король «...зміг зірвати організацію підтримки, а після його звернення до народу почалося розкриття усього замаху. Змовників було заарештовано, а значну їх кількість було засуджено до відбуття покарання у в'язниці» [1. – С. 67].

До речі, тут можна порівняти ситуацію з Іспанією 1936-38 рр., де генерал Франсиско Пауліно Ерменгільдо Тоедуло Франко де Баамонде вчинив заколот і повалив Республіку. На нашу думку, багато в чому це було обумовлено саме у відсутності у республіканців сильного лідера, який би з точки зору самих іспанців був би абсолютно легітимним. Саме тому, з точки зору автора цієї статті глава держави в умовах монархії має набагато більше можливостей як конституційного, так і оперативного характеру долати суспільно-політичні кризи.

Але не слід взагалі відкидати можливості й глави держави в умовах сучасних республік.

Так, в умовах президентської республіки – США, глава держави (Президент), зосереджуючи в своїх руках усю повноту виконавчої влади, може істотно вплинути на подолання економічної чи соціально-політичної кризи.

Так, «Велика депресія» 1929-33 рр. викликала до життя «Новий курс» Ф.Д. Рузвельта. Його проведення вимагало надання президенту практично необмежених владних повноважень, що і були йому надані з мовчазної згоди Конгресу і ділових кіл США, котрі не бачили іншого виходу з кризи.

Рузвельт зумів виділити головне в тому комплексі проблем, що стояли перед новою адміністрацією, а саме: необхідність активного державного втручання в економіку, яке практично було відсутнє за президентства Г. Гувера. Так, ще до моменту вступу Ф.Д. Рузвельта на посаду президента США, з 19 тис. американських банків більшість була закрита. Найбільші чикагські та нью-йоркські банки були напередодні свого банкрутства. 5 березня 1933 року Рузвельт своїм першим указом, як президента США тимчасово закрити усі без винятку банки країни. Скликаний через декілька днів на надзвичайну сесію Конгрес США прийняв закон, відповідно до якого у країні спочатку відновили свою діяльність 12 федеральних резервних банків, а потім почали відчинятися і ті приватні банки, яким вдалося заручитися підтримкою держави. Однак більше 6 тис. банків це не вдалося і вони остаточно припинили своє існування. Криза була подолана. Однак з 1933 по 1936 роки ціла низка законопроектів і реформ, схвалених Конгресом з ініціативи Рузвельта, було визнано Верховним Судом США неконституційними, а отже, недійсними.

Іншою кризою в історії США, що здебільшого мала соціально-політичний характер, стала боротьба чорношкірого населення США проти сегрегації. Як відомо, вона досягла свого апогею після 2 грудня 1953 року, коли Верховний Суд США почав розглядати справу щодо сегрегації «Браун проти Топека». 17 травня 1954 року він виніс рішення про неконституційність поділу дітей у школах залежно від їх расової ознаки.

Таке рішення стало можливим завдяки поданого резюме і висновків щодо справ про сегрегацію, яке свого часу підготував міністр юстиції Браунелл. Вимога Верховного Суду про надання фактів згідно з XIV поправкою до Конституції США у справах стосовно сегрегації в школах, не викликала заперечень Дуайта Девіда Ейзенхауера. Однак він висловився проти подання суду, згідно з його запитам до міністерства юстиції, висновків щодо цих справ. Виходячи з принципу поділу влади, Ейзенхауер вважав, що це – відмова від виконання своїх обов'язків. «Як я розумію, – заявив він Браунеллу, – суди були встановлені Конституцією, щоб інтерпретувати закони; обов'язок виконавчого органу (міністерства юстиції) є виконання цих законів» [2. – С. 302]. Президент вирішив, що суд намагається ухилитися від розгляду найбільш гострої соціальної проблеми в США і що «у цьому питанні Верховний Суд діяв, виходячи із спонукання, яке не є строго функціональним» [2. – С. 302].

Браунелл вважав, що сегрегація на основі расової ознаки є антиконституційною. Але Ейзенхауер побоювався впливу нормативного акту, що поставить сегрегацію поза законом. Однак, вважаючи себе президентом усіх американців, в тому числі й чорношкірих, у своєму «Посланні про становище країни», він оголосив про використання усіх своїх повноважень, щоб покінчити з сегрегацією в окрузі Колумбія та у збройних силах, що і було виконано.

3 вересня 1957 року губернатор Арканзасу Орвал Фаубус навідріз відмовився забезпечити виконання судового рішення про десегрегацію.

Він, викликавши національних гвардійців свого штату, розташував їх навколо центральної середньої школи Літл-Року і наказав не допускати на її територію дванадцять чорношкірих учнів. Після ряду юридичних маневрів 20 вересня федеральний суддя заборонив губернатору і національним гвардійцям втручатися в процес інтеграції навчання в центральній середній школі. Фаубус поставив під сумнів повноваження федерального суду.

Ранком, у понеділок, 23 вересня величезна юрба расистів силоміць спробувала перешкодити процесу десеґрегації в центральній середній школі Літл-Року. Його мер Вудроу Вільсон Манн, у відповідь на це, звернувся по допомогу безпосередньо до президента Ейзенхауера, який був змушений, як верховний головнокомандувач, згідно розділу 2 статті II Конституції США, віддати наказ генералу Тейлору про застосування сили. В той же день за наказом генерала в Арканзас було перекинуто біля тисячі парашутистів зі складу 101-ї повітрянодесантної дивізії. Наступного дня вони, разом з зарахованими на федеральну службу національними гвардійцями, розсіяли юрбу, що перешкоджала десеґрегації.

Утім кризові явища можуть траплятися і в умовах парламентської чи змішаної республіки. Але, порівняно із президентською, ці різновиди республік мають набагато менше коло повноважень, що дозволяють їм опановувати ситуацією.

Так, як відомо, першою змішаною республікою стала Франція часів П'ятої Республіки. Згідно статті 5 її Конституції «Президент Республіки слідує за дотриманням Конституції. Він забезпечує своїм арбітражем нормальне функціонування публічних влад, а також спадкоємство держави. Він є гарантом національної незалежності, територіальної цілісності та дотримання міжнародних договорів» [5. — С. 106].

Маючи колосальні повноваження перший Президент П'ятої Республіки Ш. де Голль проголосив ідею незалежності французької колонії Алжиру. У відповідь на обвинувачення в зраді він зазначив: «Нема нічого дивного у тому, що нудьгуєш за імперією. Точнісінько так, як можна жалкувати про м'яке світло, що колись випромінювалось масляними лампами, про минулу велич парусного флоту, про чудову, але вже не існуючу можливість проїхатися в екіпажі. Але ж не буває політики, що суперечить реальності» [6. — С. 168]. Коли ж у 1961 році в Алжирі спалахнув заколот, то він був подавлений за наказом Президента Республіки, а у 1962 році Алжир став незалежним.

Щодо парламентських республік, то їхні глави держав зазвичай не можуть похвалитися своїми конституційними можливостями щодо подолання кризи.

Таким чином, можна зробити висновок: найменшими можливостями долати кризи, за конституцією, володіють глави держав в парламентських республіках, а найбільшими — монархи.

Але детальний аналіз такої переваги потребує окремого дослідження.

Список літератури.

1. Агранофф Р. Криза, конституціоналізм і перехідний період в Іспанії // Доповіді, презентації та дискусії Науково-практ. конф. «Розподіл повноважень між гілками влади в умовах суспільно-політичної кризи». – К.: Програма сприяння парламентам України. – 1997. – С. 63-95.
2. Амброз Стивен. Эйзенхауэр. Солдат и президент. – М.: Книга, лтд., 1993. – 560 с.
3. Вороніна Н.В. Вибори президента як одна з форм безпосередньої демократії в Україні: проблеми фінансування // Європа, Японія, Україна: шляхи демократизації державно-правових систем: Доклад. Міжнародна наукова конференція. – К., 2000. – С. 161-165.
4. Конституция Королевства Дании от 5 июня 1953 года // Конституции государств Европейского Союза / Под общ. ред. Л.А. Окунькова. – М.: ИНФРА-М – НОРМА, 1997. – С. 303-313.
5. Конституция Французской Республики от 4 октября 1958 года // Конституции зарубежных государств. Учебное пособие. – М.: БЕК, 1997. – С. 105-134.
6. Мирошникова В.В., Мирошникова Д.С. 100 знаменитых политиков. – Х.: Фолио, 2004. – 511 с.
7. Розподіл повноважень між гілками влади в умовах суспільно-економічної кризи. Науково-практична конференція. – К., 1997. – 191 с.

УДК 502.2/519.8 (075.8)

Пустовойтенко В.П., доктор технічних наук
Сегай О.М., кандидат технічних наук
 Академія муніципального управління

ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ – СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Економічний менеджмент як ефективний засіб забезпечення екологічної безпеки, є складовою національної безпеки України. Проаналізовані фактори, що заважають активному впровадженню екологічного менеджменту в нашій країні.

Environmental management is effective method of environmental safety, that is a part of Ukrain's national security. Agents, that hamper of active reductive of environmental management in Ukraine, have examined.

Важливою складовою національної безпеки України є екологічна безпека. Згідно статті 16 Конституції України «Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, ... є обов'язком держави» [1].

Комплексні дослідження, що проводилися в світі, в т.ч. в Україні, на протязі останніх двох десятиліть показали, що держава в змозі забезпечити тільки 45–50% такого складного, інтегрованого та багатоієрархічного явища, як екологічна безпека. Ще 3–10% залежать особисто від громадян.

Зміст

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ФАКТОРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Курило В.І., Курило Л.І. Ефективність державного управління у сфері АПК як елемент національної безпеки	4
Гетманець О.П. Бюджетний контроль, як складова економічної безпеки держави.....	2
Коляда С.П., Артамонова О.Л. Аналіз митної вартості у системі митного оподаткування – проблеми та перспективи	11
Охріменко О.О. Механізми забезпечення туристських подорожей	17
Пекін А.Ю. Методологічні аспекти забезпечення економічної безпеки підприємств шляхом організації на них відповідної служби	21
Ткаченко А.О. Становлення фінансово-банківської системи як фактор національної безпеки: історико-правовий аспект (1917-1918 рр.)	26
Коляда С.П., Усков М.О. Митна ідеологія та митна безпека: взаємовплив та взаємозалежність	31
Нгуен Винь Фьонг. Улучшение инвестиционного климата в Украине	35
Шелест В.В. Тіньова економічна діяльність: проблеми та шляхи запобігання ..	40
Григорович С.В. Соціальна безпека в контексті забезпечення національної безпеки держави	49
Нго Зуй Нго. Влияние реформы внешней торговли на развитие экономики Вьетнама	56
Браславец О.Ю. Проблема використання механізмів трансфертного ціноутворення в законодавстві Республіки Польща про корпоративне прибуткове оподаткування	61
Галь Г.М., Коршевнюк Л.О. Іпотечний кредит як фінансовий чинник економічної безпеки і розвитку України	74
Семеніхін В.О. Моніторинг соціально-трудової сфери в контексті національної безпеки	78
Бобух І.М. Національне багатство як фактор забезпечення економічної безпеки України	87
Антонюк В.П. Розвиток та ефективне використання людського капіталу як важливий чинник економічної безпеки	91
Ільчук Л.І. Соціальне розшарування в українському суспільстві як криза його розвитку та загроза національній безпеці	97
Покотиленко Р.В. Стан та пріоритети розвитку економічної безпеки: експертні оцінки	104
Плечко С.П. Соціальна домінанта національної безпеки: діти України	108
Шамільова Л.Л., Снігова О.Ю. Методика побудови інтегрального показника соціальної безпеки	118

ПРАВОВІ ФАКТОРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Стеценко С.Г. Загрози національної безпеки України (адміністративно-правові заходи протидії)	126
Литвин О.П. Екологічна безпека, як складова національної безпеки України ..	129
Коржанський М.Й. Група осіб як суб'єкт злочину	137
Нікітін Ю.В. Деякі фактори впливу на криміногенну ситуацію в економіці – складової національної безпеки держави та їх попередження	144

Тодика О.Ю. Конституційні принципи виборчих прав громадян України в аспекті здійснення народовладдя	150
Матвійчук В.К. Національне кримінальне законодавство і міжнародно-правові акти з подолання злочинів у сфері навколишнього природного середовища в контексті національної безпеки України (співвідношення, проблеми, тенденції)	155
Тропіна О.М. Основні теоретичні підходи до визначення правової категорії «інтелектуальна власність»	165
Завгородня В.М. Біобезпека як складова національної безпеки держави: проблеми організаційно-правового забезпечення	169
Пустовіт Ж.М. Конституційно-правовий статус Уповноваженого Верховної Ради України	174
Добродумов П.О. Правова безпека як складова національної безпеки	177
Нежурбіда С.І. Аналіз кількісних показників потерпілих за віком (за даними кримінальної статистики місцевих судів Чернівецької області 2004 року)	180
Соколенко О.Л. Гарантії та засоби забезпечення законності в діяльності митних органів	186
Пунда О.О. Право людини на особисту безпеку	194
Гаврилюк Р.О. Законодавче регулювання контрольної функції податку як умова податкової безпеки держави	198
Сухонос В.В. Роль глави держави у подоланні кризових явищ: Конституційно-правовий та історико-теоретичний аспекти	203
Пустовойтенко В.П., Сегай О.М. Екологічний менеджмент – складова національної безпеки України	207
Фрицький Ю.О. Функції та механізм Ради національної безпеки і оборони України та форми їх здійснення	210
Шумак І.О. Правовий нігілізм як загроза національній безпеці України	214
Кришевич О.В. Кримінальна відповідальність за порушення законодавства в ході приватизації	217
Федоренко В.Л. Інститут національної безпеки України, як складова системи національного конституційного права	222
Бондаренко І.О. Організаційно-правові аспекти діяльності митного перевізника	227
Дєдх А.В. Роль суб'єктів господарювання в національній безпеці України	231
Хар І.О. Інша зміна природних властивостей атмосферного повітря в контексті особистої безпеки людини та суспільної небезпечності такого діяння	237
Лукаш А.С. Деякі аспекти сутності насильства при вчиненні зґвалтування	242
Кучер В.І. Індивідуалізація відповідальності та покарання за злочини, вчинені способом особливо жорстокого поводження, як засіб забезпечення загальної та спеціальної безпеки особи	246
Григор'єва О.В. Попередження впливу на особистість груп протиправної спрямованості, як символічних моделей кримінальної агресії особистості в структурі внутрішньої безпеки Української держави	250
Стрелков Л.О. Особа, яка підлягає кримінальній відповідальності за діяння, передбачені ст. 200 КК України	257
Доляновська І.М. Реформування законодавства України згідно із міжнародними зобов'язаннями стосовно захисту дітей від експлуатації	261
Габро О.І. Суб'єктивна сторона злочинів, кримінальна відповідальність за які передбачена ст.ст. 384, 385 КК України	264
Карпенко М.І. Кримінологічні аспекти попередження злочинів стосовно кримінальної відповідальності за порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями з відсутності відносин підлеглості	269